

zorgen zij weer voor perfectionering van de mercurius, waarmee de cirkel rond is. Het is een mooi beeld dat prima aansluit bij de opzet en uitvoering van het boek zelf. Want keer op keer geeft Van Gijsen aan hoezeer ze zich bewust is van de beperkingen van haar onderzoek, en hoeveel er nog gedaan moet worden; de bloemlezing is slechts een opstap naar verder onderzoek. Na deze eerste kennismaking met de persoon van Joos Balbian en zijn werk is dat nu echt iets om naar uit te kijken!

Erwin Huizenga

A. Th. van Deursen, *De last van veel geluk. Geschiedenis van Nederland 1555-1702* (Amsterdam: Bert Bakker, 2004, 373 blz., € 35,-, ISBN 90 351 2627 0).

Kenners van de zeventiende eeuw zullen in het nieuwste boek van Van Deursen niet veel nieuws aantreffen. Al is ook dit boek weer een genot om te lezen, puntig geschreven en vaak ook weer verrassend in het doorbreken van gemakzuchtige vooroordelen, het verhaal is bekend en de interpretaties zijn vertrouwd. En dat was ook precies de bedoeling. Van Deursen had geen behoefte om een compleet nieuwe visie op de tijd van de Opstand en de Gouden Eeuw te presenteren. De vraag van de uitgever was een boek over deze periode dat voor een breed publiek toegankelijk zou zijn en de auteur heeft graag aan die vraag voldaan. Wij weten hoezeer hij het betreurt dat in het onderwijs het vak geschiedenis naar de marge is verdreven, hoe daarbij het traditionele verhaal over de vaderlandse geschiedenis in het gedrang is gekomen en hoe daardoor een element verloren is gegaan dat altijd een wezenlijke betekenis heeft gehad voor de Nederlandse cultuur. Om daar enig tegenwicht aan te bieden heeft hij bewust een traditioneel overzicht van de vaderlandse geschiedenis geschreven, inclusief de bekende voorvallen en namen — inclusief het turfschip van Breda en de boekenkist van Hugo de Groot. Soms lijkt het wel of we te maken hebben met een leesboek over de vaderlandse geschiedenis dat bestemd is voor de inburgeringscursus voor nieuwe Nederlanders. Want zelfs al geeft Van Deursen toe dat de heldenverhalen over Kenau Simonsdr. Hasselaar apocrief zijn, deze vrouw wordt wel vermeld, opdat iedereen weet wat een Kenau is. Maar in ieder geval past het boek geheel in de trend van de laatste jaren om het traditionele geschiedverhaal weer op te poetsen en zelfs in beknopte vorm te canoniseren. In dat licht bezien is het boek zonder meer geslaagd te noemen. Het kan zijn dat het niveau hier en daar toch net te hoog is. Zoals wel vaker bij Van Deursen veronderstelt hij, bij alle eenvoud die hij uitstraalt, toch kennis die menigeen niet zal hebben. Terwijl hij helder uiteenzet hoe de commissies, conferenties en besognes van de Staten Generaal werkten, laat hij de machtsvorming op lokaal-stedelijk niveau enigszins in het duister, zodat voor de niet ingevoerde lezer de weg naar het volkomen doorzien van de machtsverhoudingen in de Republiek toch geblokkeerd blijft. Maar de lezers zullen er niet mee zitten; het zal hun ook niet opvallen dat de verantwoording in de noten nogal summier en willekeurig is en dat de literatuurlijst laten we zeggen wat lacuneus is. Zij zullen het gevoel hebben wel degelijk op maat bediend te zijn.

Maar juist omdat het boek zo'n geslaagd voorbeeld is van de canoniserende geschiedenis, komen de beperkingen daarvan scherper aan het licht en wordt duidelijker dat het genre gedoemd is te falen. Wie oude en nieuwe Nederlanders die niets of te weinig van de Nederlandse geschiedenis weten bij wil spijkeren, bereikt zijn doel niet door het traditionele verhaal te vertellen dat het goed deed in de tijd van staatsvorming en verzuiling. Om het gestelde doel te bereiken zou het wel eens veel effectiever kunnen zijn de traditionele, naar binnen gekeerde benadering te vervangen door een naar buiten gewende benadering: Nederland leren zien door de ogen van een buitenstaander. In dit geval betekent dat: iets begrijpelijk maken van het wonder van de Republiek, dat als door toeval ontstane landje dat al onmiddellijk na zijn ontstaan de wereld verbaasde door zijn macht en rijkdom. Een wonder was de Republiek in meerdere opzichten: het was een wonder dat de Republiek kon ontstaan en kon blijven bestaan, het was een wonder dat dat land economisch een tijdlang een hoofdrol in Europa speelde, en het was een wonder dat in die nieuwe staat de cultuur op elk denkbaar niveau vrijwel meteen tot een niveau steeg dat ook elders nauwelijks gehaald werd. Over dat eerste wonder, het ontstaan van de Republiek, lezen we genoeg bij Van Deursen. Hij maakt voldoende duidelijk welk samenspel van interne en externe krachten (en toevalligheden) het mogelijk maakte dat de opstandige gewesten het hoofd boven water hielden en tijdelijk een hoofdrol konden spelen op het Europese toneel. Maar over het wonder van de economisch opgang en de culturele bloei, over de rol van de Republiek in de internationale handel, de uitbarsting bijna van creativiteit en de maatschappelijke voorwaarden daarvoor, daar spreekt de auteur veel te weinig over. Zijn verhaal is namelijk ook in die zin traditioneel dat het voornamelijk over de politiek gaat, vervolgens vrij wat zegt over de religie, dan wat summiere aandacht besteedt aan de economie (zij het uitsluitend kwalitatief – berekeningen en tabellen, daar vermoeit hij zijn lezers niet mee), en ten slotte bij gelegenheid ook wat meedeelt over de cultuur (zowel hoog als laag, als we die termen nog mogen gebruiken).

Natuurlijk zou men daar tegenin kunnen brengen dat de religie ook een vorm van cultuur is en dat dus de cultuur in dit boek niet over aandacht te klagen heeft. Maar de wijze waarop Van Deursen de religie behandelt, is niet die van een cultuurhistoricus. Tekenend is de manier waarop hij beschrijft hoe in de tweede helft van de zeventiende eeuw het orgel weer in de gereformeerde eredienst werd ingevoerd. Muzikale begeleiding, wil hij toegeven, verhoogt de kwaliteit van de eredienst, dat is op redelijke gronden niet te bestrijden. Maar dat de synode in 1574 het orgel uitgebannen had, stelt hij vervolgens, had niets te maken met redelijke gronden, maar simpel omdat er bijbelse argumenten waren. Een tekst uit 1 Corinthe 14:19 ('Ik wil liever in de gemeente vijf woorden spreken met mijn verstand, opdat ik ook andere moge onderwijzen, dan tienduizend woorden in een vreemde taal') werd door de synode op de kerkmuziek betrokken 'en als die tekst inderdaad zo moest worden uitgelegd, was het orgelverbod onontkoombaar voor een kerk die niets anders wilde dan gehoorzaam te zijn aan de Schrift in alle dingen.' (344) Met andere woorden, het oorspronkelijke besluit was niet op redelijke, maar op bijbelse gronden genomen, wat een schijntegenstelling is, want die zogenaamde bijbelse argumenten berusten net zo goed op een redenering, namelijk dat de bijbel het woord van God is en dat die bijbeltekst ook op kerkmuziek sloeg en niet alleen op het spreken in tongen. Maar voor Van Deursen staat religie (althans de gereformeerde religie) kennelijk

op een ander plan dan de cultuur. De aandacht voor de religie is daarom allerminst compensatie voor de ontbrekende aandacht voor de cultuur.

Wie dus op grond van alleen het boek van Van Deursen zich een beeld zou willen vormen van de geschiedenis van de Republiek, zou geen flauw idee hebben van de fenomenale culturele bloei die het land te zien heeft gegeven en die in binnen- en buitenland nog altijd de aandacht trekt. De accenten worden bijna stelselmatig verkeerd gelegd. Wie Caspar Fagel was zal de meeste beoogde lezers een zorg zijn, wie Johannes Vermeer was wil de halve wereld weten en toch krijgt Fagel enkele bladzijden, terwijl Vermeer in een bijzin wordt afgedaan. Zelfs Descartes en Spinoza, wier maatschappelijke impact niet meer bestreden zal worden, komen er uiterst bekaaid af. En dat de Republiek een hoofdrol heeft gespeeld in de wetenschappelijke revolutie van de zeventiende eeuw is Van Deursen — enkele obligate opmerkingen over Christiaan Huygens en Jan Swammerdam daargelaten — zelfs helemaal ontgaan. Ik zal niet beweren dat de verhoudingen helemaal omgedraaid hadden moeten worden; de politieke geschiedenis levert nu eenmaal een ordeningsprincipe dat de cultuurgeschiedenis niet kan bieden. Maar wie pas op pagina 160 het woord cultuur laat vallen en in totaal minder dan 10 procent van de ruimte besteedt aan die dimensie van het bestaan, heeft een karikatuur van de geschiedenis van de Republiek afgeleverd.

K. van Berkel

W. de Groot, ed., *The seventh window. The king's window donated by Philip II and Mary Tudor to Sint Janskerk in Gouda (1557)* (Hilversum: Verloren, 2005, 301 blz., € 40,-, ISBN 90 6550 822 8).

Op 7 november 2003 vloog een werkkeet die tegen de Sint Janskerk in Gouda was geplaatst in brand. Gelukkig beschermde de aangebrachte dubbele beglazing de kerk, want het was bijna het einde geweest van het zich daarboven bevindende zevende raam (in de traditionele telling), het koninklijke, dat in opdracht van Philips II en zijn toenmalige echtgenote Mary Tudor in de tweede helft van de jaren vijftig van de zestiende eeuw door Dirck Crabeth werd gemaakt ter vervanging van een vorig raam dat bij de grote brand van 1552 verloren was gegaan. Het idee om een boek te wijden aan dit weinig bestudeerde gebrandschilderde raam kwam bij Wim de Groot op toen hij tussen 1993 en 1996 het 'carton' (de ontwerp-tekening) ervan restaureerde. Hij had daarvoor contact met Spanje en daaruit resulteerde een tentoonstelling van het 10 meter hoge 'carton' in het Prado. Het resultaat van dit initiatief is een buitengewoon mooi geïllustreerd boek met 21 bijdragen en een proloog van Geoffrey Parker. Deze zet al enige thema's aan die door het boek heen lopen. Ten eerste dat Philips in die jaren bezeten was van de noodzaak de Franse dreiging af te wenden, wat lukte in 1557 bij St. Quentin. Ten tweede dat hij gefascineerd was door de parallel met de figuur van de bijbelse koning Salomo en de machtsoverdracht van vader op zoon. Samen met Mary werd hij op drie gebrandschilderde ramen afgebeeld.

op een ander plan dan de cultuur. De aandacht voor de religie is daarom allerminst compensatie voor de ontbrekende aandacht voor de cultuur.

Wie dus op grond van alleen het boek van Van Deursen zich een beeld zou willen vormen van de geschiedenis van de Republiek, zou geen flauw idee hebben van de fenomenale culturele bloei die het land te zien heeft gegeven en die in binnen- en buitenland nog altijd de aandacht trekt. De accenten worden bijna stelselmatig verkeerd gelegd. Wie Caspar Fagel was zal de meeste beoogde lezers een zorg zijn, wie Johannes Vermeer was wil de halve wereld weten en toch krijgt Fagel enkele bladzijden, terwijl Vermeer in een bijzin wordt afgedaan. Zelfs Descartes en Spinoza, wier maatschappelijke impact niet meer bestreden zal worden, komen er uiterst bekaaid af. En dat de Republiek een hoofdrol heeft gespeeld in de wetenschappelijke revolutie van de zeventiende eeuw is Van Deursen — enkele obligate opmerkingen over Christiaan Huygens en Jan Swammerdam daargelaten — zelfs helemaal ontgaan. Ik zal niet beweren dat de verhoudingen helemaal omgedraaid hadden moeten worden; de politieke geschiedenis levert nu eenmaal een ordeningsprincipe dat de cultuurgeschiedenis niet kan bieden. Maar wie pas op pagina 160 het woord cultuur laat vallen en in totaal minder dan 10 procent van de ruimte besteedt aan die dimensie van het bestaan, heeft een karikatuur van de geschiedenis van de Republiek afgeleverd.

K. van Berkel

W. de Groot, ed., *The seventh window. The king's window donated by Philip II and Mary Tudor to Sint Janskerk in Gouda (1557)* (Hilversum: Verloren, 2005, 301 blz., € 40,-, ISBN 90 6550 822 8).

Op 7 november 2003 vloog een werkkeet die tegen de Sint Janskerk in Gouda was geplaatst in brand. Gelukkig beschermde de aangebrachte dubbele beglazing de kerk, want het was bijna het einde geweest van het zich daarboven bevindende zevende raam (in de traditionele telling), het koninklijke, dat in opdracht van Philips II en zijn toenmalige echtgenote Mary Tudor in de tweede helft van de jaren vijftig van de zestiende eeuw door Dirck Crabeth werd gemaakt ter vervanging van een vorig raam dat bij de grote brand van 1552 verloren was gegaan. Het idee om een boek te wijden aan dit weinig bestudeerde gebrandschilderde raam kwam bij Wim de Groot op toen hij tussen 1993 en 1996 het 'carton' (de ontwerp-tekening) ervan restaureerde. Hij had daarvoor contact met Spanje en daaruit resulteerde een tentoonstelling van het 10 meter hoge 'carton' in het Prado. Het resultaat van dit initiatief is een buitengewoon mooi geïllustreerd boek met 21 bijdragen en een proloog van Geoffrey Parker. Deze zet al enige thema's aan die door het boek heen lopen. Ten eerste dat Philips in die jaren bezeten was van de noodzaak de Franse dreiging af te wenden, wat lukte in 1557 bij St. Quentin. Ten tweede dat hij gefascineerd was door de parallel met de figuur van de bijbelse koning Salomo en de machtsoverdracht van vader op zoon. Samen met Mary werd hij op drie gebrandschilderde ramen afgebeeld.